

УДК 528.8

д.т.н. проф. Усаковський С.Б.,
к.т.н. доц. Малашевський М.А., Кубіна К.В.,
Київський національний університет будівництва і архітектури

СУЧАСНИЙ СТАН РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ.

Проведено аналіз використання сільськогосподарських земель

Ключові слова: сільськогосподарські землі, стан, угіддя, земельні ресурси.

Постановка проблеми. В Україні в різних галузях народного господарства використання землі упродовж тривалого часу здійснювалося переважно без чітко окресленого еколого - економічного та соціального обґрунтування, що в подальшому призвело до загрозливого порушення екологічного балансу у використанні земельних ресурсів країни. Сучасне використання земельних ресурсів не відповідає вимогам так званого невиснажливого природокористування. Земля - незамінне і неоцінене багатство будь-якого суспільства. Вона є основним природним джерелом матеріальною умовою життя і діяльності людей, основою для розміщення і розвитку всіх галузей народного господарства, головним засобом виробництва в сільському господарстві. Тому ефективний розвиток економіки неможливий без налагодження механізмів та організації раціонального використання земель. Землі сільськогосподарського призначення - первісне джерело будь-якого багатства суспільства. За умов гострої економічної кризи їхнє значення непомірно зростає, оскільки йдеться про продовольчу безпеку держави, про вирішення проблем життєзабезпечення громадян. В Україні як і у всьому світі, спостерігається тенденція до погіршення якісного стану ґрунтів. Найбільш тривожним є зростання деградаційних процесів, умовлених несприятливими змінами в землекористуванні. В останні роки прогресуючими темпами погіршується екологічний, якісний стан ґрунтів[1]. Однією з найголовніших причин, що призвели до загрозливого стану довкілля нераціональне господарське землекористування, дану проблему та стан сільськогосподарських земель ми розглянемо на прикладі Хмельницької області.

Постанова завдання. Метою роботи є дослідження сучасного стану сільськогосподарських земель в Хмельницькій області.

Викладення основного матеріалу. Хмельницька область займає вигідне географічне положення, характеризується сприятливими природними і кліматичними умовами, різноманітністю ландшафтних територій, багатством

рослинного і тваринного світу, мінеральних вод, родючих чорноземів, широкою мережею річок. Якісний стан земель, у першу чергу, залежить від фізико-географічних умов, Хмельницька область розташована в межах лісостепової зони, орфографічно займаючи центральну та східну частину Волино - Подільської височини, а також західний схил Українського кристалічного щита [4].

Земельний фонд області за даними Головного управління Держкомзему у Хмельницькій області на початок 2011р. складав 2062,9 тис. га, в т.ч. землі сільськогосподарського призначення – 1604,2 тис. га (78%), землі лісового фонду – 287,3 тис. га (14%), землі водного фонду – 42,4 тис. га (2%), відкриті заболочені – 20,2 тис. га (1%).(рис.1). Землі регіону високопродуктивні. Їх основу складають чорноземи глибокі, темно-сірі, опідзолені ґрунти та чорноземи опідзолені, лучно-чорноземні та чорноземно-лучні, під якими перебуває майже дві третини території області [2].

Сучасне використання земельних ресурсів Хмельницької області не відповідає вимогам раціонального природокористування.

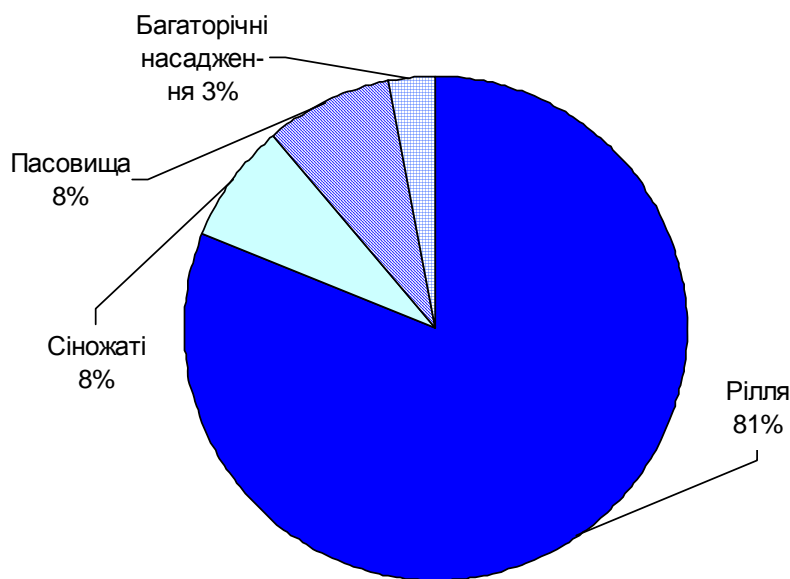

Рис. 1. Структура сільськогосподарських угідь на початок 2011 року

Таке співвідношення не є екологічно оптимальним, адже наукою і практикою доведено, що при підвищенні сільськогосподарської освоєності й розораності угідь істотно знижується екологічна стійкість ландшафтів. Покращити екологічну ситуацію можливо збільшенням у структурі земель частки екологічно стійких угідь (лісів, природних сіножатей і пасовищ, водойм), бо вони сприятливо впливають на екологічний стан прилеглої земельної території. Отже, головною умовою раціонального використання і

охорони земельних ресурсів є організація землеустрою на основі ландшафтного підходу. Саме цей підхід дозволяє сформувані оптимальні земельні відносини, які сприятимуть підвищенню стійкості навколишнього природного середовища.

Аналіз якісного стану земельних угідь Хмельниччини дозволяє стверджувати, що область має значну територіальну диференціацію земельних угідь стосовно їх продуктивності, яка залежить від наявності водної ерозії ґрунтів, низького рівню робіт по розкисленню та рекультивації земель, зниженню природної родючості ґрунтів. Загальна площа з порушеним ґрунтовим шаром на кінець 2010р. становила 2,8 тис. га, відпрацьованих – 0,8 тис. га. Так, 619,5 тис. га угідь складають кислі ґрунти, солонцюваті (середньо і сильно) ґрунти займають 119,3 тис. га сільськогосподарських угідь, а слабо кислі - 175,0 тис. га, слід зазначити, що у 2005 році площа сильно-кислих ґрунтів становила 42,2 тис. га. Крім того, 121, тис га сільськогосподарських угідь займають перезволожені землі, 82,8 тис. га – заболочені. Однією із найактуальніших проблем сучасності є проблема пов'язана з ерозією ґрунтів. Шкода, яку завдає ерозія, має дві складові - екологічну і економічну. Екологічна шкода полягає в тому, що ґрунти втрачають поживні речовини, а економічна - у зниженні врожаїв сільськогосподарських культур внаслідок зменшення родючості ґрунту, а також у необхідності фінансових витрат на ліквідацію її наслідків. У Хмельницькій області площа сільськогосподарських угідь, підданих водній ерозії складає 664,2 тис. га. Протягом останніх двох років в області не рекультивовано жодного гектара землі.[2]

Вагомим якісним показником стану сільськогосподарських угідь є рівень їх родючості. На жаль, посилення дегуміфікації розораних ґрунтів є негативною тенденцією сьогодення. Втрата гумусу обумовлена двома причинами: перша – втрата поживних речовин внаслідок ерозії ґрунтів, друга – винесення елементів живлення із врожаєм культур.

Серед комплексу агро - технічних заходів, спрямованих на підвищення родючості землі та позитивного балансу поживних речовин у ґрунті, важливе місце належить внесенню мінеральних та органічних добрив. Під урожай 2010р. було внесено 61,1 тис. тон мінеральних добрив (у поживних речовинах), що на 8,1 тис. т (15%) більше, ніж під урожай попереднього року. У розрахунку на 1 га це становило в середньому 84 кг проти 76 кг у 2009р. та 24 кг – у 2000р. Однак такі обсяги удобрення ґрунтів залишаються вкрай малими (у 1990р. під 1 га посівів було внесено 164 кг мінеральних добрив).

Через зменшення чисельності поголів'я худоби щорічно скорочуються обсяги внесених органічних добрив. Під урожай 2011р. внесення органіки склало 490,0 тис. т, що на 10% менше, ніж під урожай 2009р., та значно менше проти рівня 2000р. та 1990р. У середньому на 1 га посівної площі внесено лише

0,7 т (у 2009р. – 0,8 т). Проти внесених обсягів органічних добрив у 1990р. та 2000р. зменшення відповідно складало в 14 та 4 рази.

У 2011р. мінеральними добривами було удобрено 76,4% (557,1 тис. га) та органічними – 2,4% (17,7 тис. га) посівів сільськогосподарських культур.[3]

У структурі використаних мінеральних добрив дві третини, як і в попередні роки, займали азотні добрива, решту – фосфорні та калійні(рис.2).

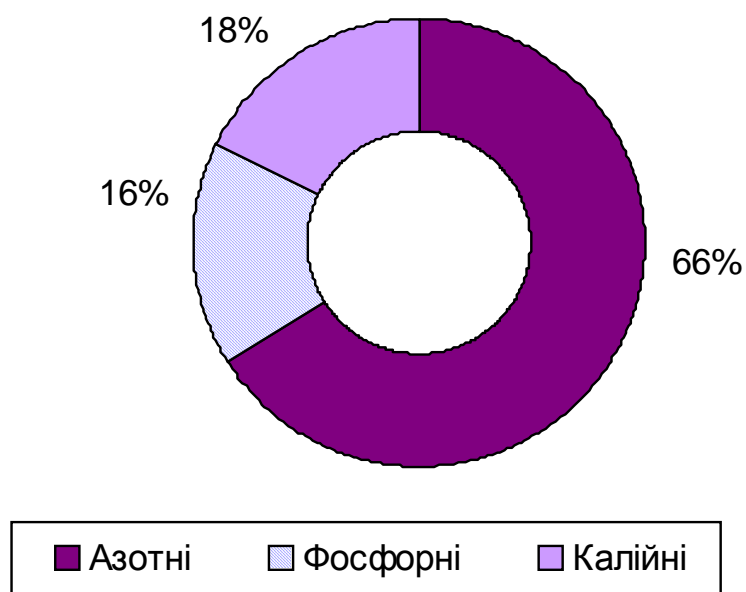

Рис.2. Структура внесення мінеральних добрив сільськогосподарськими підприємствами в 2011 році.

Найбільше внесено мінеральних добрив на 1 га посівної площі в господарствах Шепетівського (235 кг), Летичівського (116 кг) та Теофіпольського (101 кг), а органічних – Теофіпольського (3,1 т), Полонського (1,5 т) та Деражнянського (1,1 т) районів. Загалом неудобрені площі мінеральними добривами в межах 5–9% посівних площ залишились у агропідприємствах Віньковецького, Шепетівського та Летичівського районів та майже половина – Кам'янець-Подільського та Ярмолинецького. Значно складніша ситуація з внесенням органіки, де частка удобрених площ в більшості районів є мізерною, а в господарствах Новоушицького району взагалі такі добрива не вносились.

В результаті дослідження встановлено що за остані 10 років використання мінеральних добрив в середньому становить 72% і набагато перевищує органічні добрива (рис.3).

Негативний баланс гумусу у ґрунтах Хмельницької області, як і в Україні в цілому, склався через кризу у народному господарстві, яка призвела до

скорочення використання добрив, у першу чергу органічних.

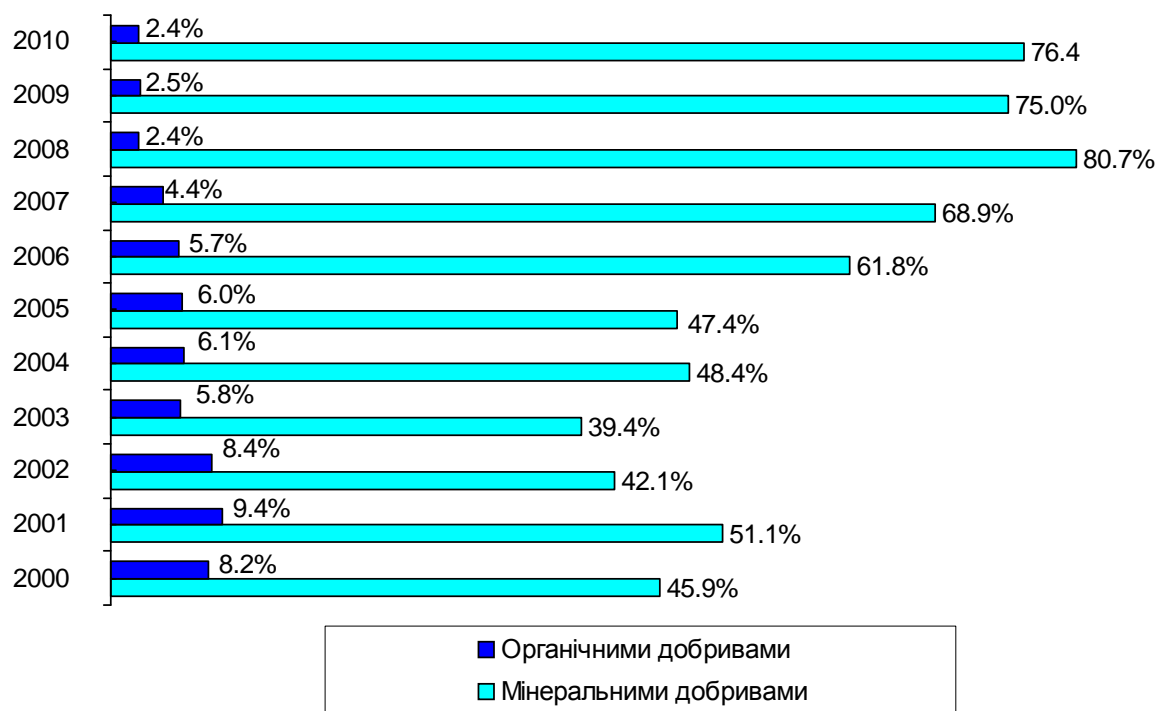

Рис. 3. Питома вага удобрених площ під урожай сільськогосподарських культур.

На якісний стан земельних ресурсів істотно впливають агротехнічні заходи, які проводяться з метою запобігання виникненню деградації ґрунтового покриву. У 2011р. господарствами області проведено вапнування ґрунтів на площі 3,1 тис. га, що на 3% більше, ніж у 2010р. При цьому до ґрунту внесено 27,3 тис. т вапнякової муки та інших вапнякових матеріалів, що в 1,8 рази більше проти попереднього року.

Для боротьби з хворобами і шкідниками сільськогосподарських культур господарствами області застосовувались засоби захисту рослин. Так, у 2010р. ними було оброблено 524,3 тис. га сільськогосподарських угідь, у т.ч. пестицидами – 92 відсотки.

За даними Хмельницької обласної санітарно-епідеміологічної станції на санітарно-хімічні показники досліджено 208 проб ґрунтів, у т.ч. 188 проб на пестициди, відхилення виявлені в 5 випадках (2%), на бактеріологічні показники – 560 проб, відхилення від санітарних норм встановлено в 2 пробах (0,4%), на гельмінтологічні показники – 8102 проб, відхилення виявлені в 145 пробах (2%). [2]

Протягом останніх десятиріч в області спостерігалось суттєве розширення площ сільськогосподарських угідь у власності та користуванні населення, що стало наслідком масштабного розпаювання земель у ході реформування аграрного сектору. Якщо в 1990р. сільськогосподарські підприємства області використовували 91,7%, а населення – 8,3%

сільськогосподарських угідь, то в 2010р. – відповідно 57,4% та 42,6%. Однак, починаючи з 2007р., через активізацію діяльності інвесторів та збільшення оренди земельних паїв площа сільгоспугідь у користуванні господарств населення поступово зменшується (на кінець 2010р. – 624,0 тис. га, що на 2,5% менше, ніж на початок року).

Висновки: Охорона земель, раціональне використання та відтворення природних ресурсів є питаннями надзвичайної ваги сьогодення, що повинні реалізовуватися як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях. Подальше зволікання з забезпечення належної охорони ґрунтів може призвести до непередбачуваних екологічних наслідків. Практичним розв'язанням цих проблем є проведення на основі ґрунтового та агрохімічного обстеження земельних ділянок якісного обліку земель та постійний контроль відповідних державних органів влади за якісним станом ґрунтів. Оцінка земельних ресурсів Хмельницької області показала, що відбувається стале погіршення якості сільськогосподарських земель, яке у свою чергу впливає на ефективність господарювання. Підвищення ефективності сільського господарства можливе лише за умови інтенсивного використання високородючих ґрунтів і внаслідок зниження вкладень у малопродуктивні і деградовані землі. Несприятливі зміни якісного стану земель сільськогосподарського призначення призводять до зменшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції. Тому раціональне використання, збереження, підвищення родючості ґрунтів, їх охорона від негативного впливу антропогенної діяльності залишаються актуальними питаннями сьогодення.

На сьогоднішній день існує необхідність удосконалення методик екологічнобезпечного землекористування, вирішальна роль у розв'язанні даної проблеми належить державі, у першу чергу за рахунок впровадження механізму економічного стимулювання сільськогосподарських товаровиробників, а також додаткових важелів адміністративного регулювання та налагодження контролю за дотриманням природоохоронного законодавства.

Список використаної літератури

1. Відтворення родючості ґрунтів у ґрунтозахисному землеробстві: наукова монографія / Під редакцією М.К. Шикучи. – Київ: ПФ "Оранта", 1998 – 620 с.
2. Левицький Р.І., Лисак Л.Д. Економічна доповідь Головного управління статистики у Хмельницькій області.-Хмельницький, 2010-13с.
3. Скальський В.В. Статистичний збірник “Довкілля Хмельниччини” ,2011-16.
4. Стан навколишнього природного середовища Хмельницької області у 2006 році (Матеріали до національної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2006 році).-23с.

Аннотация

Исследовано современное состояние рационального использования и охраны сельскохозяйственных земель Хмельницкой области.

Annotation

Investigated the current state of management and protection of agricultural lands of Khmelnytsky region.